

Szlak Piastowski jest najstarszą w Polsce trasą historyczno-kulturową, którą turyści pragnący poznać dziedzictwo Piastów w Wielkopolsce i na Kujawach, przemierzają od 1938 roku. Jednak przez wiele dziesiątek lat Szlak ten obejmował tylko niewielką część obu tych piastowskich ziem (od Poznania przez Gniezno do Inowrocławia) i dlatego na początku drugiej dekady obecnego stulecia jego przebieg został zmodyfikowany i znacznie powiększony. Aktualnie tworzą go dwie trasy turystyczne przecinające się w Gnieźnie, z których jedna prowadzi z Lubinia do Włocławka (przez Poznań, Gniezno i Inowrocław), a druga wiedzie z Kalisza do Wągrowca (przez Konin, Gniezno i Biskupin).

W Kaliszu obiektami Szlaku są: „Kaliski gród Piastów” na Zawodziu, Katedra św. Mikołaja oraz Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej, ale ponieważ w nadprośniańskim grodzie zachowało się znacznie więcej śladów potwierdzających jego „piastowską” przeszłość, wyznaczono dodatkowy szlak miejski, obejmujący oprócz nich także kilka innych obiektów.

Kilkanaście lat temu prof. dr hab. Andrzej Buko z Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie wysunął koncepcję mówiącą o tym, że Kalisz i jego najbliższe okolice stanowił domenę praPiastów, którzy wyruszyli stąd zbrojnie na zachodnie obszary Wielkopolski, a po pokonaniu mieszkających tam plemion zbudowali nowe grody i w połowie X w. rozpoczęli tworzyć przyszłe państwo polskie, którego pierwszy historyczny władca – Mieszko I, w 966 roku przyjął Chrzest.

Gród powstał w połowie IX w. na miejscu cmentarzyska z grobami ciała-palnymi i być może pogańskiego ośrodka kultowego, datowanych na okres od VII do VIII w.

Na przełomie X i XI w. został on rozbudowany i otoczony potężnymi wałami obronnymi, a w 1. połowie XI w. zbudowano w nim niewielki drewniany kościół, który odegrał istotną rolę w chrystianizacji południowej Wielkopolski.

W czasach pierwszych Piastów gród ten był ważnym ośrodkiem administracyjno-gospodarczym i może stąd Kazimierz Odnowiciel rozpoczął odbudowę państwa i Kościoła w Polsce po reakcji pogańskiej z lat 30. XI w. i najeździe księcia Brzetysława z lat 1038-1039.

W źródłach pisanych po raz pierwszy wymieniony został w Kronice Galla Anonima, który zanotował, że pod koniec 1106 r. zdobył go książę Bolesław Krzywousty.

Największy rozwój grodu przypadł na czasy Mieszka III Starego, który dokonał jego rozbudowy i około 1155 r. ufundował romańską kolegiatę pw. św. Pawła, w której spoczął w 1202 r., obok swego syna Mieszka Mieszkowica (+1193).

W 1233 r. gród zdobył książę śląski Henryk Brodaty, który zbudował nowe warowne osiedle 1,5 km na północ od Zawodzia, na terenie gdzie ćwierć wieku później powstało miasto lokacyjne.

Ostateczny upadek grodu spowodował najazd Krzyżaków z 1331 r., którzy zniszczyli także romańską świątynię.

Dzisiaj kaliski gród stanowi Rezerwat Archeologiczny, który udostępniono zwiedzającym w 2008 r. po pracach rekonstrukcyjnych i rewaloryzacyjnych współfinansowanych przez UE.

KOŚCÍŁ FRANCISZKANÓW PW. ŚW. STANISŁAWA BISKUPA MĘCZENNIKA

Kościół wzniesiony został w stylu gotyckim w 3 ćw. XIII w. z fundacji księcia Bolesława Pobożnego i jego małżonki bł. Jolenty, dla ojców franciszkanów sprowadzonych do Kalisza w 1257 roku. Jest to najstarsza fundacja franciszkańska w Wielkopolsce.

Pierwotnie składał się on z wydłużonego, trójprzęsłowego prezbiterium założonego na planie prostokąta i zaopatrzonego w krzyżowo-żebrowe sklepienie. Ważnym jego elementem były – zachowane do dnia dzisiejszego – duże ostrołukowe okna z laskowanymi podziałami i bogatymi w rysunku maswerkami.

Do najstarszych części świątyni należy też obecna Kaplica Nieustającej Adoracji, w której odkryto niedawno okno z doskonale zachowanym maswerkiem. Była to najprawdopodobniej kaplica książęca, a o wystroju ówczesnego kościoła świadczą też kamienne sedilia znajdujące się w południowej ścianie prezbiterium.

Kiedy powstał i jaką posiadał formę pierwotny korpus świątyni niestety nie wiemy. Przypuszcza się, że stało się to na początku lat 80. XIII stulecia, gdyż w grudniu 1283 r. odbyła się tu konsekracja Jakuba Świnki na arcybiskupa gnieźnieńskiego, w której uczestniczył także książę Przemysław II.

Dzisiejszą postać korpusu nawowego świątyni – w formie hali wspartej na czterech filarach – uzyskał przed 1339 r., w trakcie prac zrealizowanych z pomocą finansową Kazimierza Wielkiego.

Zachowane do dnia dzisiejszego sklepienie świątyni – z bogatą późnorenesansową dekoracją stiukową w tzw. typie kalisko-lubelskim – powstało w latach 1598-1632, w trakcie odbudowy kościoła ze zniszczeń spowodowanych przez pożary z 1537 r. i 1559 r., którą kierował Albin Fontana.

Wyposażenie kościoła pochodzi przede wszystkim z XVII-XVIII w., a na szczególną uwagę zasługuje wiele cennych obrazów ołtarzowych.

KOŚCIÓŁ KATEDRALNY PW. ŚW. MIKOŁAJA

Najstarszą część świątyni stanowi dwuprzęsłowe prezbiterium z chórową emporą patronacką i parterową zakrystią. Powstało ono w dwóch etapach. Pierwszy z nich obejmował lata 1275-1280 i zrealizowany został z fundacji Bolesława Pobożnego, a drugi trwał od 1285 do 1300 r. i przebiegał z pomocą finansową Przemysła II.

Dalsza budowa kościoła została jednak z niewiadomych przyczyn przerwana. Wzniesiono tylko drewniany, tymczasowy korpus, do którego pod koniec 2 ćw. XIV w. dobudowano ceglana wieżę z gotyckim portalem, który do dzisiaj służy jako główne wejście do świątyni.

Budowa murowanego korpusu rozpoczęła się w czasach Kazimierza Wielkiego i prowadzona była przez kanoników regularnych laterańskich, sprowadzonych do Kalisza w 1358 roku. Trwała do końca XIV w., a w jej trakcie otrzymał on trójnawową, halową postać. Kanonicy zarządzali kościołem do 1810 r. – do chwili rozwiązania konwentu przez abpa Ignacego Raczyńskiego.

Na początku XVII w. dokonano częściowej przebudowy sklepień naw kościoła, które w 1612 r. otrzymały stiukową dekorację w tzw. typie kalisko-lubelskim, wykonaną przez Albina Fontanę. W 1706 r. na skutek pożaru zawaliła się wieża kościelna, którą odbudowano dopiero w 1876 r. w stylu neogotyckim.

Pod koniec XIX w. jedną z zakrystii i kapitułarz przekształcono na kaplicę Matki Boskiej Pocieszenia, której ściany i sklepienie Włodzimierz Tetmajer pokrył w 1909 r. barwną polichromią. Z uwagi na jej treść zwana ona jest „Kaplicą Polską” lub „Pod orłami”.

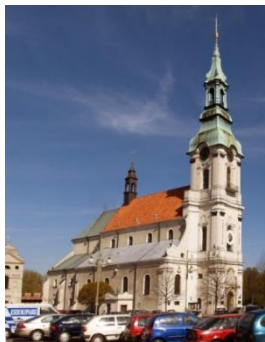
KOŚCIÓŁ WNEBOWZIĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY (ŚW. JÓZEFA)

Początki tej świątyni nie są znane. Domyślamy się jedynie, że wzniesiono ją najprawdopodobniej w latach 1291-1303, jako budowlę

drewnianą. Wiemy natomiast, że na jej miejscu abp Jarosław Bogoria Skotnicki w 1353 r. ufundował nowy, murowany kościół, który w 1359 r. podniósł do godności kolegiaty.

Był on niewielki i posiadał trójnawowy, trójprzęsłowy korpus oraz dwuprzęsłowe prezbiterium z zakrystią i kapitułarzem, które przetrwały do chwili obecnej.

W sierpniu 1783 r. w wyniku katastrofy budowlanej zniszczeniu uległa znaczna jego część. Odbudowa trwała do 1788 r., a w jej trakcie kościół otrzymał późnobarokowy kształt architektoniczny, dodatkowe, czwarte przęsło w korpusie nawowym oraz wysoką wieżę i niewielką wieżyczkę-sygnaturkę.

Od 1. połowy XVII w. w świątyni tej – Sanktuarium św. Józefa – znajduje się obraz „Świętej Rodziny Kaliskiej”, który w 1770 r. uznany został za „imago miraculosa” (cudowny).

Natomiast z czasów piastowskich pochodzi romańska patena ufundowana pod koniec XII w. przez Mieszka III Starego (dla cystersów z Łądu) oraz wczesnogotycki kielich stanowiący dar Kazimierza Wielkiego z 1363 r. i relikwiarz w kształcie krucyfiks z XIV wieku.

Na uwagę zasługuje też gotycki obraz Matki Boskiej „od ognia” i późnogotycki ołtarz szafiasty wykonany w 1496 r. w śląskim warsztacie tzw. Mistrza z Gościszowic.

5

MIEJSKIE MURY OBRONNE I BASZTA DOROTKA

Do budowy murów przystąpiono wkrótce po lokacji miasta, ale największą ich część wzniesiono w czasach Kazimierza Wielkiego. Posiadały one 9 m wysokości i 1,5 m grubości, a ich długość wynosiła około 1600 metrów. Do miasta prowadziły 4 bramy – w tym dwie główne, zaopatrzone w przedbramia z wysokimi basztami.

Walory obronne muru podnosiły baszty. Przyjmuje się, że było ich (nie licząc baszt w bramach) 7 lub 8.

W XVIII w. mury obronne były już bardzo zniszczone i w 1780 r. rozpoczęto ich rozbiórkę, ukończoną przez Prusaków, którzy zajęli Kalisz w 1793 r. w wyniku II rozbioru Polski.

Do dnia dzisiejszego zachowało się kilka fragmentów średnio-wiecznych obwarowań miejskich, a ich najdłuższy odcinek znajduje się przy ul. A. Parczewskiego. Jeszcze obecnie liczy on 6 m wysokości i ma zachowane trzy ceglane wsporniki, służące do podtrzymywania znajdującej się tam baszty nadwieszanej.

Drugi duży fragment muru – z półokrągłą basztą Dorotką, w której już wkrótce mieścić się będzie Centrum Baśni i Legend Kaliskich – znajduje się na tyłach kościoła pw. Wniebowzięcia NMP (św. Józefa).

6

ZAMEK KALISKI

Ważnym elementem fortyfikacji był zamek, który obejmował część dziedzica dzisiejszego I Liceum Ogólnokształcącego im. A. Asnyka oraz duży fragment Placu Jana Pawła II. Należał on do największych budowli obronnych w Wielkopolsce.

Rozebrano go na przełomie XVIII i XIX w. i dzisiaj możemy oglądać wyłącznie niewielkie fragmenty fundamentów, odsłonięte podczas prac wykopaliskowych.

Zamek zbudowany został w latach 1335-1343, z fundacji Kazimierza Wielkiego.

Posiadał kształt czworoboku i składał się z czterech skrzydeł otaczających rozległy dziedziniec. Znajdowało się w nim 45 pomieszczeń. Gościli w nim różni władcy – Kazimierz Wielki, Władysław Jagiełło, król duński Eryk VII, książę Karol Luksemburski (późniejszy cesarz Karol IV i król Czech), Kazimierz Jagiellończyk oraz Henryk Walezy, Zygmunt III Waza i August II Mocny.

7

MUZEUM OKRĘGOWE ZIEMI KALISKIEJ

Należy do najstarszych placówek muzealnych w Polsce. Jest Samorządową Instytucją Kultury Województwa Wielkopolskiego, wpisaną do Państwowego Rejestru Muzeów. Gromadzi zbiory z zakresu archeologii, etnografii, historii i sztuki, które prezentuje na wystawach stałych i czasowych.

PIASTOWSCY WŁADCY	LATA
Piast (oracz/kołodziej) (legendarny założyciel dynastii) Siemowit (ks. legendarny) (ok. 860-ok. 900)	900
Lestek (ks. legendarny) (ok. 900-ok. 930-940) Siemomysł (ks. legendarny) (ok. 930-940-przed 963)	
Mieszko I (przed 963-25 V 992) Bolesław Chrobry (Wielki) (992-17 VI 1025; król od 23 IV? 1025)	1000
Mieszko II Lambert (król 1025-1031; książę 1032-1034; w latach 1031-1032 książę Bezprym) Kazimierz I Karol Odnowiciel (1034-19 III 1058)	
Bolesław II Szczodry (Śmiały) (1058-1079; król od 25 XII 1076) Władysław Herman (1079-4 VI 1102)	1100
Bolesław III Krzywousty (1102-28 X 1138; w latach 1102-1106 wspólnie z bratem Zbigniewem)	
Mieszko III Stary (książę wielkopolski i krakowski)	
Bolesław Pobożny (książę wielkopolski)	1200
Przemysław II (1273-1295 książę kilku księstw; król od 26 VI 1295 do 8 II 1296)	
Władysław I Łokietek (1275-1320 książę kilku księstw; król od 20 I 1320 do 2 III 1333)	1300
Kazimierz III Wielki (król od 25 IV 1333 do 5 XI 1370)	

WYDARZENIA

- VII-VIII w. – cmentarzysko i ośrodek kultu pogańskiego (?)
- 2 połowa IX w. – powstanie grodu w Kaliszu-Zawodziu
- 2 połowa IX-1 poł X w. – militarny podbój Wielkopolski przez plemię wywodzące się z okolic Kalisza
- X-XI w. – wzmocnienie faszyną podmokłego terenu i znaczne powiększenie grodu na Zawodziu
- 1 połowa XI w. – budowa grobli i drewnianego kościoła na terenie grodu na Zawodziu
- lata 40. XI w. – początek odbudowy państwa i Kościoła w Polsce (być może z grodu na Zawodziu)
- 1106/1107 – zdobycie grodu na Zawodziu przez Bolesława Krzywoustego; pierwsza informacja o Kaliszu podana w Kronice Galla Anonima
- połowa XII w. – Mieszko III Stary funduje romańską kolegiatę pw. św. Pawła na Zawodziu
- koniec XII w. – zmniejszenie powierzchni grodu na Zawodziu
- księstwo kaliskie – w latach 1186-1193 należące do Odon, syna Mieszka III, a 1207-1217 do Władysława Odonica, syna Odon
- 1233 – zdobycie grodu na Zawodziu przez księcia śląskiego Henryka Brodatego i budowa nowego grodu w innym miejscu
- 1253-1257 – księstwo kalisko-gnieźnieńskie Bolesława Pobożnego
- 1257 – lokacja miasta, ufundowanie kościoła franciszkanów i rozpoczęcie budowy kościoła pw. św. Mikołaja
- koniec XIII w. – książę Przemysław II kontynuuje budowę kościoła pw. św. Mikołaja i być może rozpoczyna wznoszenie zamku
- 1314 – Władysław Łokietek wznawia przywilej lokacji Kalisza
- połowa XIV w. – budowa kościoła Wniebowzięcia NMP
- 1335-1343 – budowa zamku przez Kazimierza Wielkiego
- 1339 – rozbudowa kościoła franciszkanów
- 1343 – „pokój kaliski”
- 1358 – sprowadzenie kanoników laterańskich
- lata 60. XIV w. – zakończenie budowy murów obronnych